

Smlouva o spolupráci při vymezování lesních porostů ponechávaných samovolnému vývoji a lesních porostů bez provádění hospodářských zásahů ve zvláště chráněných územích a zajištění jejich monitoringu, kterou v roce 2002 uzavřely Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a Lesy České republiky, je zajiště posunem ve vzájemné komunikaci lesníků a ochranářů. Jak smlouva zapadá do koncepce sítě lesních zvláště chráněných území?

Smlouva byla nezávislým krokem dvou výše zmíněných institucí a je určitě dobře, když vznikají rozhodnutí (třeba o bezzásahových územích) na dobrovolné bázi. Území, která jsou v rámci této smlouvy deklarována jako bezzásahová, rozšiřují existující síť tradičních lokalit ponechaných samovolnému vývoji, jako jsou naše vlnkové lodí Boubínský a Žofínský prales nebo rozsáhlejší území v národních parcích. Dosud deklarované lokality jsou součástí sítě zvláště chráněných území a podstatné u nich je, že cíl ochrany je touto smlouvou jednoznačně deklarován a potvrzen, což zatím u všech maloplošných ZCHÚ nemůžeme tvrdit.

Vaše pracoviště zajišťuje monitoring těchto lokalit – k čemu je to vůbec dobré a co monitorujete?

Monitoring těchto území je součástí smlouvy a probíhá od roku 2005 na bázi statistické provozní inventarizace podle standardizované metodiky. Jeho cílem je při opakovaných měřeních vyhodnocovat vývojové trendy v těchto územích, zejména reakci dřevin na různé disturbanční události, změny struktury a druhového spektra vybraných skupin organismů monitorovaných území (jedná se o území v řádu desítek hektarů). Data lze samozřejmě využít (ve spojení s našimi daty z celoplošných výzkumů) i na studie v obecnějším měřítku – např. chcete-li studovat růstovou odezvu lesů na uvažovanou globální změnu klimatu, potřebujete data o růstu jedné dřeviny (např. buku) v rámci několika evropských zemí na celém vegetačním gradientu buku a navíc potřebujete data z lokalit, kde růstová odezva není ovlivněna (zamřena) reakcí na pěstební zásahy. Každá evropská země si udržuje svoji síť opakovaně měřených lokalit ponechaných samovolnému vývoji, protože výzkum dnes není jenom o tom, co se stalo na jedné lokalitě, ale čím dál víc o tom, co se děje v širším krajinném rámci. Z tohoto pohledu jsou data z opakovaných měření k nezaplacení a my máme díky původním měřením Eduarda Průši ze 70. let 20. století nejrobustnější datové sady v Evropě.

*Děkuji za rozhovor
Ptala se Jiřina Bulisová
Foto David Janík*

Ochranářská biologie v moderním hávu, ale...

Vojtěch Stejskal a Jan Plesník

Doplněné a na poměry České republiky upravené vydání překladu příručky Richarda B. Primacka *Biologické principy ochrany přírody* ve zdařilém překladu Pavla Kindlmanna a Jany Jersákové z roku 2001 znamenalo v ochraně přírody v ČR bezpochyby významnou událost. Vůbec poprvé se českým čtenářům v ucelené formě představil rychle se rozvíjející vědní obor – biologie ochrany přírody neboli ochranářská biologie (*conservation biology*).

Po deseti letech uvedli titíž autoři na trh další publikaci. Přeložený Primackův text je opět doplněn o realie z ČR formou rámečků, do nichž přispěli kromě obou českých spoluautorů i naši další odborníci z přírodovědných a zemědělských oborů a územního plánování. Oproti předchozí verzi se trochu změnila struktura, byla doplněna nejen o nové poznatky, ale i o barevné fotografie, mapy a grafy. Jednotlivé kapitoly doprovází výběr z literatury k tématu a vhodně zvolené otázky k zamyšlení.

Uživatel se postupně dozví základní informace o oboru, popasuje se s termínem *biologická rozmanitost* a jejími různými hodnotami včetně ekonomických a etických. Autoři podrobně pojednávají i o činitelích ovlivňujících biodiverzitu, v krajním případě způsobujících vymizení jejích složek. Z tohoto nepřilíh optimistického čtení přejdeme k úzce související ochraně populací a druhů a územní ochraně. V poslední kapitole, nazvané *Trvale udržitelný rozvoj*, se autoři zabývají státní správou, nadnárodními přístupy k ochraně přírody, financováním ochrany životního prostředí, výchovou k ochraně přírody a konečně rolí biologů zabývajících se ochranou přírody.

Rozsáhlému textu, doplňovanému více autory, se nemohly vyhnout nepřesnosti, přehlédnutí či chyby. Některé pocházejí z původního textu, jiné vznikly nevhodným překladem. Je jen škoda, že autoři neaktualizovali alespoň některé překotně se měnící aspekty péče o biologickou rozmanitost, třeba podle 5. vydání Primackovy větší učebnice z roku 2010. Nejvíce omylů se ale do publikace vloudilo právě při jinak chválné snaze přiblížit ochranu přírody a krajiny v České republice, zejména v již zmiňovaných rámečcích: příklady uvádíme v následujících řádcích.

Sousloví *trvale udržitelný* se již nejméně deset let nepoužívá, protože se konečně přišlo na to, že jde o protimluv. Na str. 23–25 je zařazen rámeček, stručně přibližující dě-

jiny ochrany přírody na území dnešní ČR. Autoři v případě hledání kořenů soudobé ochrany přírody správně uvádějí ochranu lesů ve středověku, bohužel nejdou hlouběji než ke Karlovi majestátu (*Maiestas Carolina*), neúspěšnému pokusu Karla IV. prosadit základní zákon, dnes bychom řekli přímo ústavu Českého království. V novověku úplně opomíjejí nedoceněnou úlohu hraběte Thuna na území dnešního Českého Švýcarska. Nepochybný přínos Rudolfa Maximoviče a Jaroslava Veselého pro ochranu přírodního a krajinného dědictví nejen v bývalém Československu, ale i ve střední Evropě by si určitě zasloužil alespoň stručnou zmínku. U druhové bohatosti by bylo vhodné připomenout opačný problém než její neznalost, totiž taxonomickou inflaci. Ani v případě hybridů nemusíme hned objevovat Ameriku. Dvě ikony druhové ochrany, zubr (*Bison bonasus*) a jelen milu (*Elaphurus davidianus*), jsou podle výsledků některých genetických rozborů spíše než samostatný druh kříženci. V obdobných případech asi nezbude nic jiného než sáhnout po pragmatickém přístupu a místo druhů raději uvažovat evolučně významné jednotky (ESU).

Rámeček *Oceňování biodiverzity a služeb ekosystémů v ČR* (str. 86) nebere v úvahu ne nezajímavá zjištění několika nedávno uveřejněných studií Centra pro otázky životního prostředí UK Praha. Pokud jde o chráněná území v USA a turistiku, situace není až tak růžová, jak se tvrdí na str. 93. Menší zájem o národní parky, zaznamenaný v USA od roku 1987, významně souvisí s rostoucím počtem hodin, které Američané tráví sledováním televize a videa, hraním počítačových her a surfováním na internetu. Novou tendenci příliš se nepohybovat a v pohodlí sledovat elektronické hromadně sdělovací prostředky označují sociologové termínem *videofilie*. Pozorování kytovců v přírodě (*whale watching*, str. 94) bylo dlouhou dobu považováno za přímo ukázkový příklad šetrné turistiky, podporující místní obyvatel-

stvo. Nedávné studie potvrdily, že příliš časté a soukromí zvířat nerespektující vyrušování může negativně ovlivnit chování kytovců do té míry, že sníží jejich zdatnost.

Záhadou zůstává, proč v rámečku o posuzování vlivů na životní prostředí (str. 75–77) není vůbec zmíněna pro ochranu přírody klíčová EIA/SEA, hodnotící vlivy na území dobře známé soustavy chráněných území Evropské unie Natura 2000. Rychlost kácení tropických lesů ve světě zůstává alarmující, ale v posledním desetiletí se zpomalila (str. 120). V bloku o významu rašelinišť na str. 125–127 postrádáme zmínku o jejich jedinečné schopnosti vázat uhlík mimo ovzduší právě ve vztahu k probíhající a očekávané změně podnebí, byť se v ČR jedná – na rozdíl od kanadských, sibiřských či indonéských rašelinišť – rozlohou a mocností o malé plochy. IUCN již několik let používá opět název Mezinárodní unie na ochranu přírody (str. 235).

Na str. 272 jsou pomíchány pojmy z oblasti mezinárodního práva. Směrnice autoři totiž nazývají nařízeními, což je zcela jiný typ právních norem EU. Navíc klíčová směrnice o ptácích je citována pod již neplatným číslem: stejné opomenutí najdeme i na str. 339, kde ji ještě doplňuje zkratka EES, podivný kříženec mezi původním názvem Evropského hospodářského společenství v angličtině a jeho úředním českým překladem. Uváděný počet ptáčích oblastí vyhlášených v ČR je chybný. Aligátor americký (*Aligator mississippiensis*) nebyl ze zákona o ohrožených druhích Spojených států zcela vyřazen, ale jen přeřazen do kategorie potenciálně ohrožených (*threatened*), protože může být zaměněn s neskonale vzácnějším krokodýlem americkým (*Crocodylus acutus*). Zákon o podmínkách vývozu a dovozu ohrožených druhů č. 100/2004 Sb. byl v roce 2009 rozsáhle novelizován (str. 274) a doplněn novou prováděcí vyhláškou č. 210/2010 Sb. (str. 276). Rada Evropy nemá nic společného s Evropskou unií (snad kromě toho, že EU převzala od Rady Evropy populární modrou vlajku se žlutými hvězdami). Na rozdíl od mezinárodních úmluv k právním normám EU státy nepřístupují, ale po vstupu do EU se automaticky stávají součástí jejich právního řádu (str. 274). Ministerstvo životního prostředí záchraná centra nepověřuje, ale uděluje jim licenci.

Tvrzení, že státy provozující i nadále velrybářství se rozhodly ignorovat zákaz lovu kytovců (nikoli jen velryb *sensu stricto*) vydaný Mezinárodní velrybářskou komisí (IWC), je zavádějící. Obě severské země, které kytovce nadále zabíjejí, Norsko a Island, uplatnily naprosto regulárně výjimku z tohoto zákazu. Také lov kytovců pro vědecké účely, na nějž se odvolává Japonsko, Mezinárodní úmluvě

o regulaci velrybářství nijak neodporuje. Jiná věc je, zda zabíjení kytovců patří do 21. století. Dělové čluny soukromých firem ze země vycházejícího slunce se vydávají na rozdíl od Norů i do mezinárodních vod a harpunují také mláďata. Děje se tak rovněž ve vodách kolem Antarktidy, kde se za potravou soustřeďuje až 70% jedinců kdysi průmyslově lovených druhů a kde IWC vyhlásila v květnu 1994 na rozloze pětikrát větší než je Evropa pro kytovce rezervaci. Maso z kytovců legálně ulovených pro výzkum jejich biologie končí v japonských restauracích, kde je levnější než hovězí a kde vám ochotně zdarma přibalí leták s recepty na jeho zpracování. Japonci se hájí tím, že podle pravidel IWC nemá přijít maso jednou zabitých kytovců nazmar. Zmiňovaná posloupnost mezi IWC a úmluvou (str. 280) je přesně opačná. V prosinci 1946 byla ve Washingtonu sjednána Mezinárodní úmluva o regulaci velrybářství a na její naplňování má dohlížet o tři roky později ustavená IWC.

Kouzlo Bonnské úmluvy spočívá mj. v tom, že dostala pod ochranu mezinárodního, byť nevymahatelného práva i živočichy, které si značná část v nejlepší smyslu nejširší veřejnosti nespojuje s migracemi, jako jsou někteří netopyři nebo motýli (str. 279). Není vůbec jasné, jaké kritérium autoři zvolili pro výběr mezinárodních mnohostranných úmluv představených na str. 276–280. Je-li jim skutečnost, že se ČR stala jejich smluvní stranou, pak zde některé chybějí, např. Dohoda o ochraně africko-euroasijského vodního ptactva (AEWA), či Madridský protokol ke Smlouvě o Antarktidě. V seznamu dalších mezinárodních dohod uvedených na str. 280 jsou naopak některé, které nejsou účinné. Regionální dohody se nevztahují jen na tuleně (*Phocoidea*), ale i na ostatní ploutvonožce (*Phocoidea*). V úvodu kapitoly o chráněných územích je představena definice chráněného území z roku 1994, která umožňovala, aby byl za chráněné přírodní území považován i střed Prahy nebo českokrumlovský zámek. Proto byla v roce 2008 nahrazena novým pojetím: o něm se ale čtenář bohužel už nedozví.

Na str. 336 se nesprávně tvrdí, že orgánem ochrany přírody jsou obce, chybí zmínka o existenci CHKO Šumava, graficky chybně a navíc terminologicky nepřesně je uvedena kompetence České inspekce životního prostředí. Na str. 338 autoři píší, že vyhlášením významných krajinných prvků patří mezi formálně nejrychlejší a nejjednodušší způsoby zajištění územní ochrany, s čím nelze souhlasit. Pokud jde o VKP *ex lege*, již se nevyhlašují. Máme-li na mysli tzv. registrované VKP, jde o případ správního řízení, kde účastníci řízení, obvykle dotčení

vlastníci nemovitostí hájením svých práv rozhodně nepřispívají k rychlosti, formalnosti a jednoduchosti zajištění územní ochrany. K africkým signatářům Bernské úmluvy (str. 342) je třeba doplnit jednu z nejchudších zemí na světě Burkinu Faso. V naší libozvučně mateřštině je Tunis město, Tunisko stát. Text věnovaný Celoevropské ekologické síti (PEEN, str. 342–345) je téměř beze změny převzat z vydání z roku 2001, aktualizována byla pouze pasáž o pozemkových úpravách: žádný div, že je notně fosilní.

V podkapitole Mezinárodní dohody (str. 345–349) postrádáme, přestože se týkají jen menší části území našeho státu, rámcovou Úmluvu o ochraně Karpat s jejím Protokolem o ochraně biodiverzity, obě mezinárodní dohody ČR již ratifikovala. Na straně 401 je smíchána Rámcová úmluva OSN o změnách klimatu (UNFCCC) a její v poslední době tolik diskutovaný Kjótský protokol. Američané tak jsou líčení jako hodně špatní hoši. Výklad navýsost aktuální problematiky genetických zdrojů na stejné straně nevysvětluje podstatu problému. Na str. 402 je nesprávně uvedeno, že Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí (Aarhuská úmluva) dává občanům a organizacím právo vyšetřovat příčiny znečištění prostředí cizorodými látkami. Světový fond životního prostředí (GEF) nefinancuje jen ochranu biodiverzity, ale také opatření omezující týkající se dalších globálních problémů (znečišťování mezinárodních vod, ničení horní ozonové vrstvy, změny podnebí, poškozování půd a desertifikace či působení znečišťujících organických látek, dlouhodobě přetrvávajících v prostředí, str. 409).

I když nepřesností v textu zůstalo na náš vkus nemálo, neradí bychom, aby naše zamýšlení vyznělo příliš kriticky. Shrňme, že recenzovaná publikace představuje navýsost potřebnou knihu, která od roku 2001 na našem trhu určitě citelně chyběla, a to nejen profesionálům. Názorně ukazuje, co všechno tvoří jeden z nezbytných podkladů soudobé péče o přírodu a krajinu. Zejména z hlediska právní vědy a citování původních českých pramenů ovšem autoři čtenářům leccos dluží. Doufejme, že se dalšího vydání některé z Primackových „výživných“ příruček dočkáme dříve než za deset let.

PRIMACK R. B., KINDLMANN P. & JERŠÁKOVÁ J.: Úvod do biologie ochrany přírody. Portál Praha 2011. 472 str. ISBN 978-80-7367-595-0. Cena 699,- Kč.

V. Stejskal je docentem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, J. Plesník pracuje jako poradce ředitele Agentury ochrany přírody a krajiny ČR